

п 37.03 + 84

ББК 83.3УК
Ф21
УДК 371.321

Формування і діяльність творчої особистості. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 28 квітня 1998 р. в м. Кривому Розі. Секція I. Філологія. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. - 223 с. - (Бібліотечка "Придніпровського наукового вісника").

Даний збірник матеріалів - ще одна спроба поставити й вирішити ряд малорозроблених і принципово нових проблем формування і діяльності творчої особистості: від методики формування здібностей і умінь до проблем творчої діяльності видатних митців.

Матеріали призначаються широкому колу читачів, але передусім викладачам і студентам вузів; вчителям, вихователям шкіл та керівникам студій тощо.

Збірник друкується за рішенням редколегії "Придніпровського наукового вісника" (28.03.1998) та Вченої ради Криворізького державного педагогічного інституту - протокол № 8 від 12.03.1998.

Укладачі: доктор філолог. наук А. В. Козлов,
кандидат філолог. наук Л. Б. Стрюк

Головний редактор - доктор філолог. наук А. В. Козлов

Редактори: кандидат філолог. наук Л. Б. Стрюк,
кандидат пед. наук Ж. М. Свірська,
кандидат філософ. наук Т. А. Хорольська

ISBN 966-7191-10-9

© Придніпровський науковий
вісник, 1998.

ДУША, ДУХ І ДУХОВНІСТЬ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ (до постановки основних проблем)

Особа і особистість - це чи не найузагальненіші категорії, що характеризують людину. А тому визначення цих категорій-характеристик постійно турбувало людинознавців і суспільствознавців, особливо - філософів.

У цьому плані людство вже має певні досягнення: від розпливчастих уявлень до чітких і гранично переконливих дефініцій. Знайдено головне: особистості виокремлюються з-поміж маси осіб чимось незвичайним чи надзвичайним.

Інша справа - особистість творча: ні особливих зовнішніх ознак творчого обдарування, ні тим більше якихось особливих внутрішніх поривів до творчості. Може, тому часом найчіткіші і найпереконливіші визначення особистості не окреслюють контурів і сутності схильності людини до творчості.

Непередбачуваність, інтуїтивні, напівсвідомі чи підсвідомі мотиви, рішення й дії творчої особистості завжди лякають, насторожують, дивують і захоплюють не тільки пересічну людину, а й дуже часто зашорених науковою логікою та науковими стандартами вчених.

Творча особистість і справді не завжди вписується в уже названі визначення й уявлення про особистість взагалі - вона, хоча б чим-небудь, виокремлюється навіть з-посеред великого ряду особистостей. Тобто творча особистість - це така особистість, яка або тільки тим і виокремлюється з-посеред маси осіб, що має природний дар і схильність чи натренованість до творчої діяльності; або, крім інших ознак, що виокремлюють її з-посеред осіб чи особистостей, ще й даром чи навченістю працювати й діяти творчо, оригінально, лише по-своєму - по-новому.

І в першому, і в другому випадках творча особистість має за відмінність від інших своєрідну перевагу (а це значить, і додаткову навантаженість та додаткову напругу центральної нервової системи) перед іншими людьми.

Звідси випливає чи не найважливіша ознака чи характеристика творчої особистості: якщо душа людини - це її природно-генетична, природно-мутаційна чи набута в суспільстві схильність до добро- чи злотворення, то душа особистості обтяжується ще й даром (чи вагою?) сприймати, осмислювати, оцінювати й відображати не так, як всі, - не тільки інстинктивно, нетрадиційно, ненавчено, не так, як вимагають канони, закони,

обставини чи влада тощо, а - по-своєму.

Все це надає творчій особистості природного чи суспільного (якщо суспільство навчено чи примушено працювати й діяти творчо) права думати, діяти й жити по-новому. В той же час усе це накладає на її душу особливий обов'язок творити в ім'я добра чи зла не так, як всі, - і по-новому, і потужніше, й масштабніше.

Саме тут і приховується чи не найстрашніша небезпека і для суспільства, і для самої творчої особистості.

З одного боку (тобто коли творча особистість користується правом творця), виникає небезпека непередбачуваності не тільки результатів, а й самого процесу творчості. Ця небезпека особливо відчутна тоді, коли митець діє підсвідомо чи інтуїтивно - він і сам не завжди може передбачити результати своєї творчості, а вже про їх дію в суспільстві - годі й говорити.

З іншого боку (тобто коли митець відчуває себе зобов'язаним творити в ім'я чогось чи когось), небезпека процесу й наслідків творчої діяльності особистості приховується і в самому суб'єкті творчості (в самому митці), і в зовнішніх мотивах (спонукках) творення добра чи зла.

Для внутрішніх індивідуально-авторських спонук чи мотивів творчості характерні такі небезпечні негативи: крайній суб'єктивізм (часом настільки крайній і далекий від реальності та істини, що навіть творця-добродія приводить до страшних, руйнаційних для добра наслідків); патологічна некерованість творчої яви та фантазії, що приводить до безглузлого і навіть небезпечного (психопатологічного) містифікування; егоїстичний характер мотивів творчості: людиноненавистство і т. ін.

Серед зовнішніх (побутово-суспільних) спонук і мотивів творчості особистості можна зустріти такі негатиї, як: спокуса творити зло (коли за це добре платять чи хвалять); примус до злоторних цілей творчості; нав'язування способів творчості.

Отже, душа творчої особистості, і без того будучи не такою (складнішою і важчою), як у нормальної людини - особи і навіть особистості, обтяжується ще й правами та обов'язками і перед конкретними людьми, і перед конкретним суспільством (людством).

Але було б це не так і страшно, якби діяло одне тільки «переобтяження» душі творця чи додаткове «навантаження» на неї.

Вся суть у тому, що митець і в поняття «добро» та «зло» (тобто у базово-визначальні поняття) вкладає свої особисті (також творчо віднайдені) значення, що саме по собі може або

вдосконалювати й сприяти розвиткові та покращенню життя самої творчої особистості і людей, що її оточують, цілої нації чи цілого суспільства, або заплутувати, дезорієнтувати в реальній і вигаданій дійсності і самого творця, і його оточення, що повірить йому.

Тобто сила таланту, популярність і ступінь довіри до думок, критеріїв, оцінок (свідомості) митця - це критерій і ступінь його «потрібності» й «корисності» для суспільства і, разом з тим, це ступінь його небезпеки та «шкідливості».

І все-таки, до тих пір, доки право і обов'язок митця залишаються в ньому як потенції, як ще нереалізований природний дар і як нереалізовані схильності, як ще нереалізовані, але вже набуті в суспільстві навички добро- чи злотворення, вони є лише ознаками душі й турбують своєю «позитивністю» чи «негативністю» лише самого митця. А тому вони породжують лише в його істоті блаженство, страждання чи сумніви.

Значно складніше протікає процес діяльності творця - зовсім неоднозначно сприймаються наслідки його творчості: конкретні предмети, оздоби (дизайн), художні образи і твори, суспільні явища і процеси, навіть моделі суспільних устроїв і т. ін.

Тут творча особистість або існує поміченою хіба що зрідка і лише окремими людьми, або пожинає щедрі плоди своєї творчості, або оголошується кумиром-зіркою і втіленням добра чи зла.

Останній випадок - найважливіший, бо й «творець-ангел», і «творець-демон» мають складні й для них самих нестерпно важкі душевні комплекси.

Душа першого обтяжена, крім «права» і «обов'язку», ще й страхом помилитися і зробити щось не так - таке, що обійдеться ближнім, суспільству і людству дуже дорого.

Творець-демон також боїться помилитися і створити щось таке, що принизить його як «верховного» злотворця, як владу.

Може, тому більшість творців-демонів завжди рвалися до реальної влади - до можливості по-своєму неволити, руйнувати, принижувати й грабувати світ. А більшість творців-добродіїв обмежувалися ролями радників, учених, митців, наставників, учителів тощо.

Якщо ми говоримо про неймовірну важливість формувати свідомість, світогляд, естетику, культуру й особливо душі дітей і людей взагалі, то з якою ж відповідальністю треба ставитися до формування душ тих, хто володіє даром від природи і кого ми вчимо творити щось нове, небачене, потрібне й непередбачуване.

Тож, напевне нам (викладачам, учителям і наставникам різного рангу й типу, а особливо батькам) слід взяти на себе

якщо не всю, то хоча б половину відповідальності за те, що буде творити наша дитина, наш учень і вихованець: потрібні всім матеріальні цінності чи зброю; правила й принципи взаємодопомоги (народна етика) чи егоїстичну етику «завоювання друзів» (типу системи Карнегі); закони і систему безмежної влади одних людей над іншими чи справедливу рівноправність; ідеї добра чи ідеї злотворення - культуру й естетику добра та прекрасного чи культуру й естетику зла, огидного й потворного.

В цьому плані не мені важливим видається і вивчення в житті та в літературі самого процесу проявів душі і духу (духовності) творчої особистості: від митців до творців цілих систем влади, суспільних устроїв, законів природи та суспільства.

У ХХІ ст. людству не завадило б ґрунтовніше ознайомитися і й з душами та особливо з процесом діяльності верховних творців світу, як би вони не називалися і коли б вони не «діяли»: від найдавніших часів і до нинішніх.

Доктор філологічних наук
Козлов А. В.

Розділ 1

ШЛЯХИ І ЗАСОБИ
ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ